

Erővonalak és távlatok

A pedagógiai értékeléssel kapcsolatos kutatásokról

Az Association pour le Développement des Méthodologies d'Evaluation en Education (ADMEE) a pedagógiai értékelés módszertanának fejlesztésére alakult társaság. Olyan egyesület, amelynek keretei között kutatók, tanárok és más, képzéssel foglalkozó szakemberek találkoznak rendszeresen azért, hogy eszmét cseréljenek a tanulók, az oktatási programok, a képzési rendszerek és a tanárok munkájának értékeléséről.

Az ADMEE-nek európai és kanadai tagozata működik. Az európai szekció tagjainak többsége a frankofon országokból kerül ki, de nagy számú portugál és néhány kelet-európai kutató is csatlakozott a társasághoz.

Az ADMEE évente négyszer jelenteti meg *Mesure et évaluation en éducation* (Mérés és értékelés a pedagógiában) című periodikáját, melyet az értékelés elméletéről és gyakorlatáról szóló tanulmányok, kutatási beszámolók, interjúk és riportok töltenek meg.

A társaság rendszeresen szervez kollokviumokat értékelési szakértők számára, és évente megrendezi kongresszusát, amelyen a téma szakemberein kívül megjelennek a társtudományok (szociológia, közgazdaságtan, etnográfia stb.) azon képviselői, akik érdeklődnek a pedagógiai értékelés kérdéseiről.

A X. konferencia

A X. konferencia, melyet 1996. szeptember 18–20-a között tartottak, az első kerek évforduló volt az ADMEE történetében, ezért a társaság tagjai időszerűnek találták az értékeléssel kapcsolatos kutatások elmúlt tíz évének áttekintését is.

A tanácskozás helyszínéül ezúttal Grenoble-t választották, a rendezést a grenoble-i Pierre Mendes France Egyetem Neveléstudományi Intézete vállalta. A háromszáznál több résztvevő között megjelentek a frankofon világ legismertebb, pedagógiai értékeléssel foglalkozó kutatói. Néhány név a résztvevők közül: *J. M. De Ketele* Belgiumból, *J. Cardinet* Svájcban,

J. Ardoino, J. M. Barbier, C. Hadji és *G. Berger* Franciaországból.

A tanácskozáson elhangzott előadások a különböző az értékelési paradigmák logikája alapján fűzhetőek fel. Beszámolóinkban is ezt a logikát követjük.

A filozófiai paradigma

Az egyes előadásokban nagy hangsúlyt kapott a filozófia hatása az értékeléssel kapcsolatos nézetek alakulására.

Az értékelmélet oldaláról közelítve az értékelést és a mérést, szükségszerűen megjelenik az érték-determináció kérdése azáltal, hogy a mérés során a távolságot határozzuk meg a „van” és az „ilyenek kellene lennie” között. A pedagógiai értékelésben – *M. Lecoite* hipotézise szerint – a technikai szempont elfedi az etikai szempontot, jöllehet ez utóbbi az értékelés valódi működtetője. Ennek oka abban lehet fel, hogy a technikai oldal a látható, a racionális, míg az etikai tényező komplex és ambivalens. Az értékelés értékekkel végzett művelet, értékteremtés és értéktulajdonítás. A működő értékrendszer azonban nem eléggé explicit, gyakran ellentmondásos. Az előadók javaslata szerint a pedagógiai értékelésnek az eddigiekkel ellentétes irányban kellene haladnia, s vissza kellene térni a technika elsődlegességétől az értékelési „politika”, az értékelés céljainak primátusához.

A pedagógiai értékelés lényegének megértéséhez hasznos összevetni a tudományos, a gazdasági és monetáris, a szociális és morális érték-képzés jellemzőit. Közös vonásuk többek között, hogy az érték-kép-

zés minden területen intellektuális és mentális folyamat, szocio-kulturális művelet, amely társadalmi konvencióra épül. Az értékkeremtés az adott értéket elfogadó emberek együttműködésén és egyeztetésén nyugszik. A pedagógiai értékelésben a fentiektől sok szempontból különböző helyzet alakul ki. Az értékeket vagy nem-értékeket egy hierarchikus intézmény teremti vagy vezeti be, ahol szabályok és etalon nélkül lehet mozogni a kvalitatív és kvantitatív között, melyben a mérés az elsődleges tevékenység. A pedagógiában fordulatra lenne szükség: az érték világos megfogalmazásának meg kellene előznie a mérést; előbb kellene meghatározni az értékelés tétjét, mint megadni az értékelés szabályait, a hatalommal rendelkező magányos értékelőt az értékelés szereplőinek kollektív és megosztott felelősségével kellene felváltani. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az értékelésben vegyen részt mindenki, aki részt vesz az értékelés által érintett tevékenységben. Az előre kiosztott értékelő-értékelt szerepet váltsa fel a kölcsönös értékelés, de nem a „szemet szemért” értelemben, hanem abból a logikából kiindulva, hogy a tanulás maga interakcióban zajlik, így az értékelésben is ennek az együttes tevékenységnek kell megvalósulnia.

Ennek a gondolatsornak szinte a folytatásaként jelennek meg az értékeléssel kapcsolatos szociálpszichológiai kutatások.

A szociálpszichológiai paradigma

Az értékelés interszubjektív jellegének kiemelése a szociálpszichológiai nézőpontú előadások mindegyikében érzékelhető volt. A kognitív szociálpszichológiai kutatások szerint a tanulás olyan dinamikus folyamat, amelyben a felek egymás kölcsönös megértésére, az egymás gondolataiban való olvasásra törekszenek. A tanuló eredményei mindig függenek attól a szociális kontextustól, amelyben az értékelést végzik. Ebből a szempontból eleve lehetetlennek tűnnek azok a törekvések, amelyek a tanulás eredményeiről objektív mérleget akarnak készíteni, s az ismeretsajátítás szintjét „abszolút” módon kívánják mérni.

Ilyen értelemben megkérdőjeleződik a vizsgák jelentősége, melyek helyébe olyan értékelési módokat kellene találniuk a kutatóknak, amelyek közelebb vannak a való éléhez. Ezt az álláspontot képviselik a kognitív pszichológia kutatói is.

A kognitív pszichológiai paradigma

A fenti gondolatok folytatásaként kiemelésre érdemesek azok a kognitív pszichológiai kutatások, amelyek kimutatták, hogy a tudományos ismeretek elsajátításában két párhuzamos mező működik. A tanuló rendelkezik egy iskolán kívüli előzetes tudással, mellyel az ugyanazon tárgyra vonatkozó iskolai tudás gyakran nem érintkezik. Az iskolai tudás más struktúrában épül, mint a hétköznapi tudás. Innen adódik az a jelenség, hogy a tanuló jó eredményeket ér el az iskolai értékelésben, de az életben mégis úgy viselkedik, mint aki semmit nem tanult. Ezért sürgetik a kognitív pszichológusok is az életközeli értékelést.

A metakognitív kutatások az önértékelés erősítését szorgalmazzák. Az önértékelés szükségszerű velejárója a reflexív tanulásnak, amelyben a tanuló vállalja a felelősséget saját kognitív folyamatainak irányításáért.

A szociológiai paradigma

A fenti paradigma alapján folytatott kutatások a tanuló, a curriculum és az intézmény értékelésének szociológiai szempontjait vizsgálják. A tanulót középpontba állító mikroszociológiai kutatások többek között kimutatták, hogy a családi milióból örökölt értékek is meghatározzák, hogy a tanuló milyen módon kíván megfelelni az iskolai követelményeknek. A curriculummal kapcsolatos vizsgálatok elsősorban azt kívánják feltárni, hogy milyen társadalmi tényezők játszanak közre abban, hogy egyes tudományterületeken a tanulók jobb eredményeket érnek el, mint más diszciplínákban. Az intézményértékelésre vonatkozó kutatások közül a tanácskozáson azok kaptak hangsúlyt, amelyek olyan ér-

tékelési rendszert kívánnak kidolgozni, amelyben minden érdekelt fél részt vesz. Külön érdemes megemlíteni ebben a témában G. Figari munkáit.

Az értékelésre vonatkozó egyéb paradigmák

A gazdaságossági paradigmára épülő munkák azt vizsgálják, hogy milyen feltételek mellett érhető el a tanulók a legrövidebb idő alatt a legnagyobb előrehaladást, úgy, hogy közben ne növekedjen a gyengék és a jók közötti távolság. Ezek a kutatások nem tudják megkerülni a „jó tanár”, illetve a tanári hatékonyság értékelésének kérdését.

A döntési paradigma szerint az értékelés célja különböző szintű döntések előkészítése. Az értékelés döntéselőkészítő szempontjának kiemelése különösen a curriculum értékelésével és az intézményi értékeléssel kapcsolatos kutatásokat jellemzi.

A rendszerelméleti paradigmát alkalmazó kutatások az értékelést mint a pedagógiai rendszer szabályozásának alapját vizsgálják.

A docimológiai paradigma kezdetben a hagyományos vizsgák kritikájából indult ki. A vizsgáztatás során keletkező anomáliákat a docimológia a pszichometria mérési módszereit alkalmazva próbálta megoldani. A docimológia mai kutatói kiléptek a „Gauss-görbe” bűvköréből, és az értékelés szerepét elsősorban a tanulás individualizálásának elősegítésében keresik.

A pragmatikus paradigma a szokásos pedagógiai gyakorlatot tükrözi. Az értékeléssel kapcsolatos vizsgálatok inkább bírálják, mint alkalmazzák ezt a paradigmát, amelynek jellemzője, hogy kevés figyelmet fordít az operacionalizálásra, az értékeléshez szükséges adatok összegyűjtésének módjára. A fenti vizsgálatok azt is kimutatják, hogy a pragmatikus paradigma alapján készült értékelés alacsony szintű érvényességet és megbízhatóságot mutat.

Külön kell szólni az értékelés értékelésével kapcsolatos előadásokról. A témával foglalkozó kutatók kifejtették, hogy az értékelés hatása gyakran gyenge. A vizsgálá-

tok azt mutatják, hogy az alacsony hatások oka lehet a nagy időbeli távolság, amely az értékelést és az értékelés alapján születő döntéseket elválasztja egymástól. A másik ok módszertani jellegű, az értékelési módszerek nem megfelelő megválasztásának, illetve alkalmazásának következménye. Példa erre, hogy az iskolai értékelést az esetek többségében inkább használják az osztály viselkedésének szabályozására, a tanár hatalmának bemutatására, mint objektív tényeken alapuló fejlesztési stratégiák kidolgozására. Az értékelés hatékonyságának javítása érdekében annak formáló és racionalizáló hatását kellene erősíteni. Ehhez meg kell találni az értékelő és az értékelt között az optimális távolságot (külső vagy belső értékelés), s meg kell teremteni a lehetőséget arra, hogy minden érintett részt vegyen az értékelés folyamatában. A hatékony értékelés nélkülözhetetlen feltétele az episztemológiai szigor érvényesítése az adott helyzetben, ezen belül is az ide tartozó jelenségek körének pontos behatárolása és a nem neurotizáló hatású kvantifikáció használata.

Melyek tehát az értékeléssel kapcsolatos kutatások legfontosabb erővonalai?

J. Cardinet ezeket az erővonalakat a következőkben véli kirajzolódni:

- a tanuló szempontjából fontos cél, hogy a tanuló uralja saját tanulási folyamatait, ki tudja dolgozni saját tanulási projektjét, tanulási céljait és stratégiáit, az önértékelés képességének kifejlesztése által növekedjen az autonómiája;

- a tanárok számára a kutatások tanulsága, hogy az oktatás individualizálása mellett az értékelés individualizálására is szükség van. A tanulók különböző kognitív stílusához alkalmazkodó tanítási módok alkalmazása megköveteli a tanártól a diagnosztizáló értékelés szakszerű használatát;

- a döntéshozók, az irányítók számára nem elsősorban a tanulók ismereteinek tiszta, objektív mérésére van szükség, hanem olyan ismeretekre, amelyek birtokában biztosabb döntéseket hozhatnak az egyes oktatási rendszerek működése szempontjából. Ebben segíthet az intézmény- és

a curriculumértékelés módszereinek kidolgozása.

A frankofon területen megjelent, értékeléssel kapcsolatos publikációk témáinak vizsgálatok a tanácskozás résztvevői megállapították, hogy ezek a munkák elsősorban a tanuló vagy a tanulás és a tanár vagy a tanítás értékelésével foglalkoznak. Igen alacsony azon dolgozatok aránya, amelyek az értékelés elméleti hátterét, az

intézmények vagy a képzési programok értékelését választják témaként, holott ezek azok a területek, ahol a legnagyobb igények jelentkeznek. A frankofon kutatásokat az angolszász országokkal összehasonlítva látható, hogy ezen a téren a kutatások jelentős késésben vannak az angol nyelvtérülethez képest. Ez a kritika egyúttal felvillantja a kutatások távlatait is.

Cserné Adermann Gizella

Történelemtanítás a rendszerváltás után nemcsak Magyarországon...

„A rendszerváltás óta sem Keleten, sem Nyugaton nem vagyunk már ugyanazok.”

A Nemzetközi Történelemdidaktikai Társaság (International Society for History Didactics) a München melletti Tutzingban tartotta 1996. szeptember 29-e és október 3-a között soros tanácskozását.

A Társaság 1980-ban alakult huszonöt európai, észak-amerikai és ázsiai ország részvételével abból a célból, hogy elősegítse az iskolában folyó történelmi nevelés összehangolását, a történelemtanítás céljáról, lehetőségeiről, feladatairól folyó eszmecsere, hogy szorgalmazza a világszerte igen nagy számban megjelenő történelemlétkönyvek, történelmi tárgyú népszerűsítő művek, taneszközök, térképek, atlaszok, kézikönyvek megismertetését, közös projektek, programok elkészítését. A Társaság évente rendez konferenciákat, és ötévente képviselteti magát a Történelemszék Világkongresszusán is. A rendszeres találkozások, valamint a Társaság évente kétszer megjelenő folyóirata lehetőséget teremtenek a nemzetközi tapasztalatok kicserélésére, a nemzeti látószög szélesítésére, a globális dimenzióban való gondolkodásra. Ez utóbbit szolgálja az a válogatott bibliográfia is, amely a történelemdidaktika legfrissebb nemzetközi eredményeiről tájékoztat.

A nemzetközi konferencia résztvevői három témakörben tanácskoztak. A *Törté-*

nelemtudat és történelemtanítás az egykori szocialista országokban témacsoport orosz, lengyel, cseh, magyar, és az egykori NDK előadói hazájuk rendszerváltás utáni történelemtanítását, a tantervek, tankönyvek helyzetét ismertették. A lengyel történészek a német kisebbség oktatásáról, nemzetiségi identitásuk formálásáról, a lengyel történetírásban mélyen gyökerező előítéletekről, pesszimista és túlzottan emocionális történelemszemléletük meghaladásának szükségességéről szóltak. Az orosz delegáció tagjai a hazájukban zajló nagyszabású tankönyvírói, -felújítói munkáról számoltak be, amit a magukkal hozott több tucat tankönyvvel gazdagon illusztráltak is.

Jelen sorok írója a Nemzeti Alaptanterv általános, illetve az Ember és Társadalom műveltségterület részletes bemutatása után azokról a problématerületekről szólt, amelyekre a közeljövőben feltétlenül választ, megoldást kell találni. Ezek a következők voltak: Megőrizhető-e a történelemtanítás és a tantárgy színvonala óraszámának tervezett csökkentése mellett? A társadalmi